

BLYTTIA

BIND 42 · HEFTE 1 · 1984 · UNIVERSITETSFORLAGET

BLYTTIA

Redaktør: Professor Finn-Egil Eckblad, Botanisk Laboratorium, Universitetet i Oslo, boks 10145, Blindern, Oslo 3. **Viseredaktør:** Konsulent Klaus Høiland. Manuskripter sendes redaktøren.

Redaksjonskomité: Amanuensis Liv Borgen, stipendiat Eli Fremstad, førstelektor Jan Rueness, konservator Tor Tønsberg.

Abonnement

Medlemmer av Norsk Botanisk Forening får tilsendt tidsskriftet. Abonnementspris for ikke medlemmer er kr. 175,- pr. år. Enkelthefter og eldre komplette årganger kan bare skaffes i den utstrekning de er på lager når ordre innkommer. Priser, som kan endres uten forutgående varsel, oppgis på forlangende.

Abonnement anses løpende til oppsigelse skjer hvis ikke opphørsdato er uttrykkelig fastsatt i bestillingen. — Ved adresseforandring vennligst husk å oppgi gammel adresse! Alle henvendelser om abonnement og annonser sendes

UNIVERSITETSFORLAGET, postboks 2959 Tøyen, Oslo 6.

Annual subscription US\$ 29.00. Single issues and complete volumes can only be obtained according to stock in hand when order is received. Prices, which are subject to change without notice, are available upon request. Correspondence concerning subscription and advertising should be addressed to:

UNIVERSITETSFORLAGET, P.O. Box 2959 Tøyen, Oslo 6.

Norsk Botanisk Forening

Nye medlemmer tegner seg i en av lokalforeningene ved henvendelse til en av nedennevnte personer. Medlemskontingenten bes sendt over den aktuelle lokalavdelingens postgirokonto.

Nord-Norsk avdeling: Postboks 1179, 9001 Tromsø. Postgirokonto 3 58 46 53. — *Rogalandsavdelingen:* Haldor Bergsaker, Kong Haralds gt. 38, 4040 Madla. Postgirokonto 3 14 59 35. — *Sørlandsavdelingen:* Kristiansand Museum, Botanisk avd., Postboks 479, 4601 Kristiansand S. Postgirokonto 5 61 79 31. — *Trøndelagsavdelingen:* Cand. real. Inger Gjærevoll, D.K.N.V.S. Museet, Botanisk avdeling, 7000 Trondheim. Postgirokonto 5 88 36 65. — *Vestlandsavdelingen:* v/sekretæren, Botanisk institutt, postboks 12, 5014 Bergen — Universitetet. Postgirokonto 5 70 74 35. — *Østlandsavdelingen:* Vit. ass. Egil Bendiksen, Botanisk museum, Trondheimsvn. 23B, Oslo 5. Postgirokonto 5 13 12 89.

All korrespondanse om medlemskap sendes lokalavdelingen.

Hovedforeningens styre: Cand. real. Olav Balle (formann), cand. scient. Øyvind H. Rustan (sekretær), stipendiat Finn Wischmann (kasserer), cand. real. Bjørn Sæther (kartotekfører), vit. ass. Per Arvid Åsen, førstekonservator Sverre Bakkevig, cand. real. Arve Elvebakk.

Medlemmer kan kjøpe enkelthefter og eldre komplette årganger av tidsskriftet fram til og med årgang 1974, i den utstrekning de er på lager når ordre innkommer, ved henvendelse til Norsk Botanisk Forening, Trondheimsveien 23B, Oslo 5. Årganger fra og med 1975 må bestilles gjennom Universitetsforlaget, postboks 2959 Tøyen, Oslo 6.

Biskop Johan Ernst Gunnerus (1718–1773) og hans mikroskop

The bishop Johan Ernst Gunnerus (1718—1773) and his microscope

Finn-Egil Eckblad

Botanisk Institutt
Postboks 1045 Blindern
Oslo 3

Hvem har tenkt over hvilke tekniske hjelpemidler de eldste norske naturforskere hadde. Kanskje botanikeren greide seg med det blotte øye, eller til nød en liten håndlupe slik praksis i felt ennå er for floristisk interesserte.

Men allerede Linné i innledningen til sin «Lappländska resa» fra 1732 forteller om sin utrustning at han hadde en liten veske til å henge på seg og at han i denne hadde: «1 skjorta, 2 par halvvarmar, 2 nattkappor, bläckhorn, pennhus, mikroskop, ...»

Den eldste biolog i Norge som nevner mikroskop, er trolig den danske Erik Pontopidan som var biskop i Bergen 1747—1754. I sin «Norges naturlige historie» bind 1, 1752 s. 237, skrev han om moser: «En samling af ældgammelt Uhumskhed» i allfall en del av dem «er dog i Sandhed, og sees særdeeles *per microscopium* at være en ordentlig Væxt med Roed, Blade og Sæd».

Så stor forstørrelse skal det ikke til for å se dette, neppe mer enn det en god håndlupe gir i dag. Det sies intet om hva slags mikroskop Pontopidan hadde, og da han i 1755 dro tilbake til København som prorektor ved Universitetet, tok han vel instrumentet med seg. Det må være innkjøpt før 1750, sannsynligvis mens han bodde i Bergen.

Senere i samme århundre skrev presten Hans Strøm (1726—1799) i en artikkel (Strøm 1788 s. 368), om bladene på en mose at de «ere lidt savede i Randen, men saa subtilt, at det endog under Microscop er knapt kiendeligt». Mosespesialisten Ingebrigt Hagen (1897 s. 127) antar at «forstørrelsen også her neppe var synderlig stærkere end en kraftig

lupeforstørrelse». Heller ikke i Strøms tilfelle vet vi hva slags mikroskop det dreier seg om eller hvordan han skaffet seg det, men han hadde en velstående og hjelpsom tvillingbror i København som hjalp ham med litteratur. Trolig også med mikroskop.

Går vi derimot til den navnkundige biskop Johan Ernst Gunnerus (1718—1773), vår fremste naturforsker i det 18. århundre, så kan vi av hans korrespondanse slik den er utgitt av Ove Dahl (1896—1898), lese oss til både at han skaffet seg et mikroskop, hva slag, og hele den besværlige og tidkrevende anskaffelseshistorie. Brevvekslingen med Linné som siden er utgitt av Amundsen (1976), gir ytterligere opplysninger.

Det synes av flere kilder (Nordhagen 1960 s. 3, Nordgaard 1918 s. 120—121 og s. 133) at Gunnerus både hadde en alminnelig lupe og et mikroskop. Det siste ble kjøpt for ham i London ved professor Oeders hjelp. Det er dette mikroskopets historie vi skal følge.

Det første brev om kjøp av mikroskop sendte Gunnerus til København 6. mars 1762. Nesten et år senere fikk han det brevet som forteller at mikroskopet omsider var på vei opp til Trondheim fra København. Nøyaktig hvornår Gunnerus fikk mikroskopet i hendene vet vi ikke, forhåpentligvis i februar 1763.

De nordmenn Gunnerus korresponderte med i København var teologiske kandidater fra biskopens stift. De var reist til København for å søke prestekall, og hadde naturligvis biskopens anbefaling med seg.

I brev av 6 Mars 1762 til Hr. Stabel i København, ber biskopen ham kjøpe en del bøker for seg, men dessuten «Et godt microscop».